

Dve dekády občianskych aktivít v oblasti životného prostredia

M. Huba: Two Decades of Citizens Activities in the Field of the Environment. Život. Prostr., Vol. 43, No. 3, p. 142 – 148, 2009.

Citizens activities in the field of the environment can have different shape. Not only according to their thematic objective or chosen working methods but also according to the degree or structure of their organization. From the smallest „organizational unit“ (engaged citizen – individual) through the citizens initiative up to the non-governmental organizations with professional apparatus. At present in Slovakia there is a spectrum of citizens activities and initiatives of different kind, objective or organizational arrangement. Further structures appeared and act with the aim to help citizens activities. It was quite different 20 years ago. We try to shortly describe how this important segment of the third sector and public society was developed since November '89 as well as how the surrounding environment react on it.

Občianske aktivity v oblasti životného prostredia môžu mať rôznu podobu. Nielen podľa tematického zamerania či zvolených metód práce, ale aj podľa stupňa organizovanosti. Od najmenšej „organizačnej jednotky“, ktorou je angažovaný občan – jednotlivec, cez občiansku iniciatívu skupiny občanov až po masovú mimovládnu organizáciu s profesionálnym aparátom. V súčasnosti pôsobí na Slovensku v oblasti životného prostredia celé spektrum občianskych aktivít a iniciatív najrôznejšieho druhu, zamerania či organizačného usporiadania. Ďalšie štruktúry vznikli a pôsobia s cieľom občianskym aktivitám napomáhať. Pred dvadsiatimi rokmi to bolo úplne inak. Pokúsime sa stručne opísať, ako sa tento dôležitý segment tretieho sektora a občianskej spoločnosti od Novembra '89 vyvíjal a ako na to reagovalo okolité prostredie.

Koncom r. 1989 jestvovali na Slovensku len dve environmentálne orientované mimovládne organizácie (EMVO) či občianske združenia (OZ) – Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny (SZOPK) a Strom života (SŽ). S príchodom základných demokratických práv a slobôd sa rozbehol nielen vznik nových politických strán a podnikateľských subjektov, ale aj organizácií tretieho sektora vrátane environmentálne či „ochranný“ zameraných občianskych združení, nadácií a pod.

Novú situáciu znamenal aj historický vznik prvej Strany zelených (SZ) na Slovensku, ktorá oficiálne

vznikla 30. novembra 1989 – ako prvá nová strana mimo štruktúr bývalého Národného frontu a predbehla o niekoľko dní na to avizovaný vznik kresťansko-demokratického hnutia. Svojím charakterom, otvoreným voči verejnosti, sa SZ zaradila medzi „občianske strany“ typu Občianskeho fóra či Verejnosti proti násiliu a od začiatku úzko spolupracovala s vtedy veľmi vplyvným a populárnym ochranným hnutím, čo tesne súviselo s étosom Novembra '89 a tézou o „nepolitckej politike“.

Zelení mali v prvých mesiacoch od svojho vzniku ako na Slovensku, tak aj v Čechách, veľmi vysoké volebné preferencie, čo korešpondovalo aj s vysokými preferenciami environmentálnych problémov a potrebou ich riešenia. Veď životné prostredie sa v prvých týždňoch po Novembri '89 spolu s ľudskými právami delilo o prvé dve miesta v rebríčku problémov zo strany verejnosti. Na toto obdobie pripadajú aj najväčšie masové občianske aktivity: nielen „novembrové námestia“, ale aj Dunajská reťaz za Národný park Podunajsko na jar 1990, na ktorej sa podľa odhadov zúčastnilo okolo 60 000 občanov.

Transformácia environmentálneho hnutia

Zaujímavý vývoj prekonal voľakedy monopolný Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny. Najväčší celospoločenský význam, najmä vďaka opozično-ne-

závislej bratislavskej organizácii, zaznamenal v druhej polovici 80. rokov 20. storočia. Vo chvíli, keď mohol konečne začať slobodne realizovať svoje vízie, čiastočne paradoxne, čiastočne zákonite začal „odchádzať zo scény“. Príčin bolo viacero. V prvom rade to bol „únik kádrov“ hneď v prvých dňoch nežnej revolúcie a ich identifikácia s novovzniknutou Verejnou proti násiliu, Stranou zelených a v menšej miere i niektorými ďalšími politickými subjektmi. Druhý dôvod bola silná decentralizácia, keď najmä na pôde bývalého ochrannárskeho hnutia vznikol tretí sektor s celým radom (nielen ochrannárskych) mimovládnych organizácií. Mnohí aktívni členovia, ktorí pred Novembrom '89 našli v SZOPK platformu na realizáciu svojich, predtým režimom znemožnených, profesionálnych, odborných či záujmových aktivít, po revolúcii celkom prirodzene prešli na pracoviská, z ktorých boli za komunizmu z politických dôvodov vylúčení, alebo si vytvorili nové pracoviská. Časť, aj keď nie veľká, členov SZOPK sa dala na podnikateľskú dráhu. S rastúcimi pracovnými nárokmi a pribúdaním možností seberealizácie postupne začal v celej spoločnosti narastať deficit voľného času a hodnota peňazí. To, spolu so vznikom podporných grantových a iných štruktúr, umožňujúcich čiastočnú profesionalizáciu EMVO, ako aj so vznikom profesionálnych inštitúcií vo sfére starostlivosti o životné prostredie, ktoré dovtedy ochránari akoby suplovali, viedlo k postupnému ústupu od dobrovoľníctva v ochrannárstve. Tento transformačný proces trval na pôde SZOPK necelých 5 rokov. Už v polovici 90. rokov 20. storočia bola táto donedávna masová ochrannárska organizácia decentralizovaná do podoby desiatok nových MVO. Mnohé bývalé okresné organizácie SZOPK zanikli. Podobne skončila aj väčšina bývalých takmer 400 základných organizácií SZOPK na území Slovenska. Aktívne štruktúry SZOPK pôsobia už len na niektorých miestach Slovenska, napr. v Bratislave Mestský výbor SZOPK a základné organizácie č. 6 a 13 (Huba a kol., 1994; Snajdr, 2008).

Medzinárodná pomoc a spolupráca

Medzinárodné kontakty slovenských ochranárov pred Novembrom '89 boli sporadické. V prípade kontaktov so Západom sa zväčša spájali s rizikom i romantikou „narušiteľov“ európskeho *status quo*, daného Jaltskou konferenciou a železnou oponou. Ale aj tu dochádza od polovice 80. rokov 20. storočia k pozvoľnému, avšak nezadržateľnému pokroku. Najmä v súvislosti s takými kauzami, akými bol Dunaj, Bratislava, Tatry, spoluorganizovanie medzinárodných ochrannárskych podujatí a školení, účasť na prvých pokusoch o medzinárodné ochrannárske siete (napr. *Greenway*). Možno sem priradiť aj čoraz častejšie stretnutia či návštevy zo zahraničia a napokon aj podporu

slovenských ochranárov ich zahraničným kolegom od Francúzska až po Malajziu, Brazíliu či Japonsko – napríklad prostredníctvom podpisových akcií. V Novembri '89 enormne vzrástol záujem svetovej verejnosti i médií o Československo a u nás sa stalo prvoradou „atrakciou“ práve ochrannárstvo.

V rozpätí niekoľkých týždňov navštívili SZOPK čelní predstavitelia kľúčových svetových environmentálnych organizácií, či už dobrovoľného, alebo profesionálneho charakteru. Slovenskí ochránari a environmentalisti sa v hojnom počte zúčastnili na prvej veľkej medzinárodnej konferencii po páde železnej opony s výstižným názvom *Bridging the Gap* (marec 1990) a aktívne sa zapojili aj do celosvetových osláv *Dňa Zeme* i do prípravy a realizácie pamätnej *Bergenskej konferencie ministrov životného prostredia Európy a Severnej Ameriky* v máji 1990. Z Bratislavy sa na istý čas stalo akési hlavné mesto stredo-východo-európskeho ochrannárstva. Hlavným koordinátorom bola sieť *Greenway*. SZOPK v r. 1990 prijali za člena Svetovej únie ochrany prírody (*International Union for Conservation of Nature – IUCN*) a o rok neskôr aj za člena známej celosvetovej organizácie: *Priatel'ia Zeme (Friends of the Earth – International)*, ktorá si taktiež zriadila v Bratislave svoju regionálnu pobočku. Ambicióznym medzinárodným podujatím bol Stredo-európsky seminár o životnom prostredí, ktorý sa konal v apríli 1991 v Bratislave (Huba a kol., 1994).

Možno konštatovať, že medzinárodné aktivity slovenských ochranárov zaznamenali dovtedajší vrchol jednak na prvých troch európskych ministerských environmentálnych konferenciách (Bergen, 1990; Dobříš, 1991; Luzern, 1993), jednak vo sfére mobilizácie svetovej verejnej mienky vo vzťahu k Dunaju a problematike jadrových elektrární (v menšej miere aj energetickej náročného ťažkého priemyslu) v 90. rokoch 20. storočia.

V nasledujúcom desaťročí medzinárodná angažovanosť slovenských ochranárov významne poklesla a obmedzila sa takmer výlučne na tie, ktoré sú buď národnými pobočkami významných medzinárodných organizácií (*Greenpeace*, Regionálne environmentálne centrum/REC atď.), alebo sú zapojené v medzinárodných sieťach (*Priatel'ia Zeme – Slovensko*, STUŽ/SR a i.).

V ostatných rokoch asi najväčšiu vlnu medzinárodného záujmu púta problematika Tatier, národných parkov a všeobecne ochrany prírody na Slovensku (o. i. v súvislosti s (ne)plnením našich záväzkov v rámci sústavy Natura 2000). Z iných tematických okruhov možno spomenúť energetiku či výstavbu diaľnic.

Grémium tretieho sektora

Za originálny slovenský fenomén druhej polovice 90. rokov minulého storočia možno označiť strešnú

Obĉianska iniciĀtĪva za zĀchranu DevĪna a jeho okolia. Foto: Ĺ. Hajdin

organizĀciu, vytvĀrajĹcu spoloĹnĹ platformu pre zĀjemcov z radov MVO, s nĀzvom Grĉmium tretieho sektora (G3S). G3S sa stalo partnerom ostatnĹch sektorov spoloĹnosti. ZĪskalo si kredit a meno doma i v zahraniĉĹ, po ĉase sa vĹak rozpadlo na bĀze vnĹtor-nĹch rozporov a klesajĹcej vzĀjomnej dĹvery medzi kľuĉovĹmi osobnoĹtĹmi vo vedenĹ, ako aj zmenou celkovej atmosfĉry v spoloĹnosti. PrvĹm tematickĹm zoskupenĹm, ktorĹ opustilo rady MVO pod krĹdlami G3S, bola prĀve skupina environmentĀlne zameranĹch MVO, zastreĹenĀ EKOĹOROM (Huba, TrubĹniovĀ, 1997).

Obĉianske iniciĀtĪvy

Ĺpecifikom doby sa stali aj obĉianske iniciĀtĪvy. Od MVO sa lĹšia menĹou mierou oficiĀlnosti, tĹm, Źe nie

sĹ Źradne registrovanĹ, nemajĹ prĀvnĹ subjektivitu a zvĀĉĹa vznikajĹ a zanikajĹ s konkrĉtnou kauzou. Vznik podobnĹch voľnĹch, ŹelovĹch zdruŹenĹ obĉanov nepriamo inicioval o. i. aj zĀkon o posudzovanĹ vplyvov na ŹivotnĹ prostredie (*Environmental Impact Assessment – EIA*), a neskĹr inĹtitĹtĹ tzv. hromadnej pripomienky, ktorĹ umoŹňuje ŹĀsť obĉanov na hodnotiacom procese a rozhodovanĹ (v prĹpade dosiahnutia urĉitĹho kvĹra).

Na Slovensku takĹchto obĉianskych iniciĀtĪv od r. 1989 vznikli stovky, ba tisĹce. NiektorĹ sa transformovali na obĉianske zdruŹenia, niektorĹ (alebo aspoŹ ich lĹdri) sa uplatnili v politike (najmĀ na komunĀlnej Źrovni), inĹ jestvujĹ dlhodobo a orientujĹ sa na ŹirokĹ spektrum problĉmov v mieste svojho pĹsobenia (napr. Obĉianska iniciĀtĪva *Bratislava otvorene*), vĀĉĹina zanikĀ viac-menej vtedy, keĹ kauza, ktorĀ

bola bezprostrednou príčinou ich vzniku, prestáva byť aktuálna.

Podporné mechanizmy a štruktúry

Na podporu EMVO a občianskych iniciatív vznikli nielen grantové, či iné podporné mechanizmy, ale aj právny servis a niektoré iné aktivity zamerané na podporu tretieho sektora a občianskej aktivity. Niekoľko rokov podobné funkcie so striedavým úspechom zastrešovalo Servisné centrum G3S a čiastočne i Slovenská akademická informačná agentúra (SAIA). Poradenstvom aj v oblasti životného prostredia sa zaoberá *VIA IURIS* a čiastočne i *Občan a demokracia*. Aj vďaka spolupráci s právnikmi vyhralo desiatky súdnych sporov, napr. Lesoochranárske zoskupenie VLK. O schopnostiach a ambicióznosti niektorých slovenských EMVO svedčí aj ich pôsobenie (lobizmus) na európskej úrovni a i.

Pozitíva, problémy a deficity EMVO

Niektoré pozitíva:

- Rastúca profesionalizácia, flexibilita, životaschopnosť.
- Rastúci „pud sebazáchovy“, (seba)uvedomenie, podobné tomu spred r. 1989: „Ak si sami nepomôžeme, nikto nám nepomôže“.
- Hľadanie strategických spojencov (samospráva, médiá, nezávislí experti, verejne známe osobnosti a pod.).
- Trvalá podpora (sympatie) zo strany veľkej časti spoločnosti, vrátane mienkotvorných osobností.
- Nové podporné zdroje a mechanizmy (granty, sponzori, asignácia 2 % dane).

Niektoré problémy a deficity:

- Atomizácia, absencia spoločného menovateľa.
- Nedostatok systémovej i systematickej orientácie na celospoločenské problémy.
- Postupná strata étosu dobrovoľníctva a nadšenia.
- Strata časti zdrojov a podporných mechanizmov.
- Frustrácia, rezignácia, strata ideálov, dezilúzia atď.

Prostredie environmentálneho aktivizmu

Na jednej strane je verejnosť manipulovaná, marginalizovaná a dezorientovaná mocou, reklamou a čiastočne i médiami, na druhej strane nevyužíva priestor na kontrolu správy vecí verejných a participáciu na nej, ktorý jej jestvujúci právny poriadok poskytuje. Pritom verejnosť má v demokratickej spoločnosti viacero možností, ako sa na správe vecí verejných podieľať. Buď priamo, uchádzaním sa o podiel na moci prostredníctvom volieb, organizovaním

referend, či angažovaním sa v rámci danej MVO či občianskej iniciatívy, alebo nepriamo, napr. občianskou kontrolou moci či podporou občianskych – v tomto prípade environmentálnych – organizácií. Možno konštatovať, že žiadnu z týchto možností verejnosť na Slovensku dostatočne nevyužíva. Čiastočnou príčinou a následkom takéhoto stavu je postupná rezignácia na veci verejné, nedostatok solidarity s podobne postihnutými jednotlivcami či skupinami občanov a v konečnom dôsledku vyprázdňovanie spoločenského priestoru, pasivita.

Legislatívne prostredie, ekonomické a iné nástroje vo vzťahu k EMVO

Existenciu a akcieschopnosť EMVO a všeobecne občianskych aktivít vo sfére životného prostredia ovplyvňujú písané i nepísané normy, právne, ekonomické a ďalšie nástroje. Revolučnú zmenu, demokratizáciu spoločnosti a znovuoživenie základných

Občiansko-ochranárska akcia s výstižným názvom: Hádzanie hrachu o stenu (bratislavského Magistrátu).
Foto: L. Hajdin

Jedna z veľkých akcií dobrovoľných ochrancov pamiatok – čiernobalocká lesná železnička. Foto: M. Huba

práv a slobôd, ktorá dynamizovala aj nebývalý rozvoj občianskych iniciatív, tretieho sektora i celej občianskej spoločnosti v bývalom Československu, predstavovali zmeny po 17. novembri 1989.

Veľký krok ku skvalitneniu podmienok na úspešný rozvoj občianskych aktivít i celej občianskej spoločnosti predstavovalo aj prijatie zákona o slobodnom prístupe k informáciám, či novelizácia daňových zákonov v prospech občianskych združení (možnosť asigácie 2 % dane fyzických a neskôr i právnických osôb v prospech tých MVO, ktoré splnili zákonom stanovené podmienky).

Verejná správa (prvý sektor) a MVO (tretí sektor)

Vzťah prvého (decízneho) a tretieho sektora spoločnosti je veľmi pestrofarebný a mení sa nielen od

miesta k miestu, ale aj od kauzy ku kauze a od volieb k voľbám. Ak ide o formalizáciu partnerských vzťahov a spoluprácu štátnej správy a tretieho sektora (v tomto prípade MŽP SR a EKOFÓRUM), medzi uvedenými subjektmi sa podpísala dohoda v decembri 1998. Symbolom najhlbšieho úpadku týchto vzťahov je zrušenie uvedenej dohody z iniciatívy MŽP SR počas pôsobenia súčasnej vlády. Sú to akési indikátory kvality vzťahu danej vládnej garnitúry k EMVO, občianskym iniciatívam a občianskej spoločnosti. Na podporu tohto tvrdenia by sme mohli poskytnúť celý rad dôkazov (Kollár, Mesežnikov, Bútor, 2009). Veľa dôvodov na optimizmus neposkytuje ani Rada vlády pre mimovládne organizácie, ktorá funguje ako poradný orgán vlády od r. 1999.

Vzťah so samosprávnymi orgánmi je ešte menej jednoznačný a zodpovedá nielen charakteru občianskych aktivít v určitej lokalite, ale aj charakteru samosprávy, prípadne podnikateľských či iných subjektov v „jej pozadí“. Na základe doterajších skúseností možno konštatovať, že medzi komunálnymi politikmi zo strán súčasnej vládnej koalície a opozície nie je v tomto smere významný rozdiel. Príkladom mesta, kde je medzi ochranármi a samosprávou (až na niektoré mestské časti, v súčasnosti napr. Devín) dlhodobý napätý vzťah, patrí Bratislava. Naopak, medzi mestá, v ktorých organizovaní občania a mestská samospráva našli v environmentálnych otázkach spoločnú reč, patrili v uplynulých rokoch napr. Pezinok či Kremnica.

Podnikateľský (druhý) a tretí sektor spoločnosti

Vzťah podnikateľského (druhého sektora) k tretiemu sektoru je podobne nejednoznačný, ako je to v prípade vzťahu prvého a tretieho sektora. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že v tomto vzťahu sa výrazne prejavuje nedokonalosť „pravidiel hry“, vzájomná nedôvera a výrazne prevažuje konfliktnosť nad partnerskou spoluprácou. Vo sfére životného prostredia je to v porovnaní s inými sférami života spoločnosti o to vypuklejšie, že práve podnikateľské subjekty vystupujú často ako hlavní znečisťovatelia a devastátori jeho hodnôt. Pozitívom spomínaného konfliktného vzťahu je vari len to, že znižuje riziko korupcie, ale aj toto riziko sa postupne zvyšuje. Čo je na Slovensku doteraz takmer neznámym pojmom, je spontánna sponzorská podpora občianskych aktivít zo strany podnikateľov.

Pozícia EMVO

Celkovo možno konštatovať, že pozícia 3. sektora, ako reálneho partnera ostatných dvoch sektorov spoločnosti (decízneho a podnikateľského), kulminovala

s najväčšou pravdepodobnosťou v období 1. vlády Mikuláša Dzurindu. Počas druhej vlády toho istého premiéra mala klesajúcu tendenciu, čo sa ešte znásobilo za súčasnej vlády, keď dochádza k postupnej redukcii kompetencií tretieho sektora a strate pozícií – napr. odmietanie partnerskej spolupráce zo strany MZP SR, vylúčovanie MVO zo správnych konaní, hrozba „likvidačného“ spolkového zákona, otvorené útoky zo strany niektorých politikov.

Médiá a občiansky environmentálny aktivizmus

Médiá zaznamenali za uplynulé dve desaťročia obrovské zmeny po obsahovej i formálnej stránke. Mnohé z týchto zmien boli kladné. Napriek tomu je v ich prípade deficit zmyslupnej aktivity pri pozitívnom ovplyvňovaní verejnej mienky, podpore kritického myslenia a tvorbe hodnotovo orientovanej, životaschopnej a akcieschopnej občianskej spoločnosti vari najciteľnejší.

Médiá zohrávajú v tomto smere dvojznačnú úlohu. Najmä tzv. verejnoprávne médiá sa v období autoritatívnych vlád správajú viac-menej provládne, a zároveň podozrievavo až odmietavo voči občianskym iniciatívam, MVO i celkovo voči nezávislému spôsobu uvažovania a vyjadrovania. Najmä v r. 1992 – 1998 mali občianski aktivisti minimálnu šancu preniknúť do verejnoprávnej Slovenskej televízie. Ďalším príznačným neuhom tých čias bolo, že informácie o aktuálnych kauzách, týkajúcich sa životného prostredia, sa podávali tendenčne a jednostranne, bez možnosti efektívne uplatniť alternatívny, alebo opačný názor zo strany EMVO. Určitú zmenu v tomto smere znamenala nielen zmena vlády na jeseň 1998, ale aj postupný vznik viacerých súkromných televízií, čo prinieslo aj objavenie sa niektorých relácií investigatívneho, či diskusného charakteru (napr. Reportéri, Pod lampou, či diskusné relácie na TA3). Nedostatky seba propagácie a komunikácie s verejnosťou sú však aj na strane samotných EMVO. Pozitívnu výnimku predstavuje Greenpeace Slovensko, čiastočne aj Lesoochránárske zoskupenie VLK, EKOFÓRUM, REC Slovensko, Za matku Zem, Sosna, v minulosti tiež STUŽ/SR, Ľudia a voda, SZOPK, Slovenská riečna sieť a niektoré ďalšie. Inštitút pre verejné otázky (IVO) systematicky sleduje situáciu aj v tejto oblasti, či už prostredníctvom vydávaných publikácií, alebo pravidelnej, každoročne publikovanej *Súhrnnej správy o stave spoločnosti*. Problematike sa priebežne venuje aj Centrum pre filantropiu, EKOPO-LIS a niektoré ďalšie MVO, najmä nadačného typu.

Nové formy a priestory komunikácie priniesol internet. Tretí sektor na Slovensku využíva v tomto smere najmä služby Changenetu. Stále populárnejším žurnalistickým útvarom, dostupným širokej verejnosti, sa stáva blog.

Školy a výchova k občianskemu aktivizmu

V oblasti výchovy a vzdelávania nastal čiastočný pokrok, ktorý okrem internetizácie, a tým aj enormných a ľahko dostupných informácií, priniesla aj zmena osnov, ich prispôbenie regionálnym podmienkam, rastúci záujem o globálne problémy, nové fakultatívne činnosti, napr. súťaže prakticky na všetkých stupňoch a druhoch škôl. Viackrát sa objavili a potom „sublimovali“ spoločné iniciatívy ministerstva školstva a ministerstva životného prostredia v oblasti environmentálnej výchovy a vzdelávania. Systematickú výchovu k občianskemu aktivizmu či aktivizmu v prospech životného prostredia doteraz na školách nemáme. Chronickým problémom je nedostatok kvalifikovaných učiteľov, deficit financií, ako aj rastúca byrokratická záťaž, a s tým súvisiaci nedostatok času i vôle: napríklad na organizovanie pobytov žiakov priamo v prírode, ale tiež celkové podnecovanie tvorivosti a aktivizmu, malá pozornosť riešeniu modelových situácií, či prizývaniu

Podpisová akcia za záchranu bratislavského PKO. Foto: L. Hajdin

externých lektorov a prednášajúcich z praxe, občianskych aktivistov a lídrov EMVO nevyvímajúc.

Veda a občiansky aktivizmus

Oficiálna veda na Slovensku je voči ochranárskym aktivitám dosť rezervovaná. Určitú výnimku v tomto smere predstavuje kauza Tatry, najmä v období tesne po veternej kalamite v novembri 2004, keď Senát Univerzity Komenského, ako aj Snem SAV podporili požiadavky Mimovládneho výboru Naše Tatry, adresované vláde SR.

Za prevažne vedeckú komunitu možno považovať aj Národný komitét IUCN. Ten na jeseň 2008 oficiálne protestoval proti devastácii *Biosférickej rezervácie Tatry* výstavbou nových zjazdoviek a ďalšími antiekologickými aktivitami.

Ostatné aktivity vedcov majú skôr individuálny, či skupinový, ale nie inštitucionálny charakter. Či už ide o iniciatívu 108 vedcov na zabránenie ťažby dreva v Národnej prírodnej rezervácii Tichá a Kôprová dolina, alebo podobne početná iniciatíva vedcov proti chemickým postrekom, aplikovaným na území niektorých národných parkov (najmä NAPANT).

Ide o širší problém vzťahu vedy k hodnotám, k veciam verejným a k občianskej angažovanosti, o ktorom sa na Slovensku doteraz takmer vôbec nediskutovalo. Malou výnimkou bol seminár a následne zborník k 20. výročiu Bratislavy/nahlas (Huba, Ira, Šuška a kol., 2008).

Akýmsi mostom medzi vedeckou sférou a MVO sú tzv. think-tanky. Vyrástol v nich seriózny partner a vážny konkurent SAV i univerzitám v oblasti zberu, spracovania i distribúcie závažných informácií i v oblasti inovatívnosti nazerania, podpory kritického, alternatívneho myslenia, generovania nových ideí, vízií a pod. (Huba, 1998).

Spätná väzba

Ako sa vyvíja postoj radových občanov, či širokej verejnosti k ochranárskym aktivitám a ich organizovanej forme v podobe EMVO? Na základe sporadických výskumov verejnej mienky na túto tému, možno usudzovať, že tento postoj je väčšinou kladný. Aj tu však platí čosi ako zákonitosť, že postoj je tým pozitívnejší, čím všeobecnejšie tieto aktivity či problémy definujeme a komplikuje sa v smere konkretizácie jednotlivých sfér, tém či káuz. Druhým problémom je, že podpora zo strany verejnosti zostáva vo veľkej väčšine vo verbálnej, platonickej podobe. Skutočne spontánneho záujmu a hmatateľnej podpory zo strany občana/verejnosti je málo a zdá sa, že má skôr klesajúcu, ako stúpajúcu tendenciu. Ak je to tak, potom je to zlá správa o stave a vývoji občianskej

spoločnosti na Slovensku. Výstižným upozornením na stav a vývoj vzťahu občan-moc-demokracia bol happening s názvom *Hádzanie hrachu o stenu* (2006), keď sa hádzal skutočný hrach o skutočnú stenu bratislavského Magistrátu, na pripomenutie toho, že neraz i dlhotrvajúce a masové občianske aktivity v prospech životného prostredia vychádzajú v hlavnom meste Slovenska viac-menej nazmar.

Vzťah k politike je zo strany EMVO determinovaný v prvom rade skutočnosťou, že z ich štatútu a poslania vyplýva, že by mali byť od politických (podobne ako aj od podnikateľských a decízno-byrokratických) subjektov nezávislé. Najväčšie vzopretia vo sfére MVO i celej občianskej spoločnosti sa viažu na začiatok opísaného 20-ročného obdobia, teda na prelom rokov 1989 a 1990 a na druhú polovicu 90. rokov 20. storočia, keď sa tretí sektor aktívne zapojil do úsilia o demokratizáciu spoločenských (i politických) pomerov na Slovensku (Snajdr, 2008).

Environmentálne, spolu s ľudsko-právnymi mimovládnyimi organizáciami sú spomedzi tretieho sektora na Slovensku tradične najradikálnejšie. Radikalizmus na slovenský spôsob je však veľmi umiernený, nedôsledný, nenásilný a „konštruktívny“, niekedy až príliš, čo uľahčuje život devastátorom životného prostredia a nepriateľom občianskej spoločnosti.

Literatúra

- Huba, M.: Environmental NGOs and Democracy. In.: Ecology and Democracy – The Challenge of the 21st Century. České Budějovice, 1994, s. 157 – 158.
- Huba, M.: Mimovládne environmentálne organizácie na Slovensku ako iniciátori a realizátori rozvojových alternatív. Život. Prostr., 32, 1998, č. 4, s. 206 – 210.
- Huba, M a kol.: Ponovembrové Slovensko I – II. Bratislava: EuroUniPress a STUŽ/SR, 1994, 125 s.
- Huba, M., Trubníová, L.: Životné prostredie a trvalo udržateľný rozvoj. In.: Bútora, M. a kol.: Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 1997, s. 155 – 172.
- Huba, M., Ira, V., Šuška, P. a kol.: Bratislava/nahlas po 20 rokoch – ako výzva. Bratislava : GgÚ SAV a STUŽ/SR, 2008, s. 71.
- Kollár, M., Mesežnikov, G., Bútora M. a kol.: Slovensko 2008 – Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2009, s. 749.
- Snajdr, E.: Nature Protests: The End of Ecology in Slovakia. Seattle and London : University of Washington Press, 2008, p. 242.

Prof. RNDr. Mikuláš Huba, CSc., Geografický ústav SAV, Štefánikova 49, 814 73 Bratislava, geoghuba@savba.sk